

Bertha Zoltán

Hit és haza

Tüzes Bálint költészetéről

Takarékosság, mértékletesség, arányosság. Semmiféle erőltetett tömörítés, mes-terkéltszükszavúság vagy önredukció. Nem; hanem önmegtartóztató elszemélytelenítés nélkül is valami csodaszzerű légiességgel összesűrített vallomástétel, képi szárnyalás, fantáziadús életfelidézés, önkítárulkozó szabadság. Varázslata a rövid mondatoknak, amelyek mégis az érzelmi, hangulati, bölcséleti, konfesszionális, metafizikai sugallatok derűjétől és tágasságától szivárványlanak, amelyek opálo-san fluoreszkálnak, és egyetemes létigazságoktól fénylenek. Villanásokból épülnek az életképek, az emlékképzetek, a tűnékenyen víziószerű látomások, a szim-bolikus szuggesztiók, a vágyak, remények, viztatekintő nosztalgiák, számvető és létösszegző metaforák, önsorskifejező hitvallások megannyi kikristályosított mozaikdarabkái. S ebben a megragadó emberies készültségben és feszültségben röppennek a szavak, a sohasem bőbeszédű, de soha nem is érzelem nélkülivé le-csupaszított megnyilatkozásformák. A kettősség köreiben és szféráiban: míg másoktól esetleg sok szóval is keveset kapunk, itt kevés szóval is sokat. Mert ez a kettősség vagy összetettség valóban egyszerre árasztja a könnyűség, a keleti tus-rajzokhoz hasonlatos lebegés, a pillanatnyiség mágiáját meg a súlyos egzisztenciális sorstapasztalatiság személyes és közösségi érvényességtartalmát, bőségét és gazdagságát. A megszenvedettség és a felülemelkedés rugalmas összekapcsolha-tóságát és megejtő esztétikai együtthatóságát.

Jelentésem élettények, sorsos érzelmek, metafizikai sugárzások keverednek és szelídülnek össze tehát az 1951 és 2013 között élt Tüzes Bálint sokoldalú nagyvá-radi költő, újságíró, irodalomtörténész, literátor verseiben. Akinek hagyománytu-data, műveltsége, a genius loci-hoz való ragaszkodása is mintaszerű volt. *Forron-gó századelő* címmel például 2006-ban (Nagyvárad, Europrint Könyvkiadó) adta közre rendkívül izgalmas, élvezetes, mert érzékletesen, életesen gazdag és tartalmas, ezzel egyszersmind filológiai alpmunkának számító beszélgetőkönyvét Tóth Jánossal, a váradi Ady Endre Emlékmúzeum vezetőjével, igazgatójával a Hol-nap időszakának szellemi mozgalmairól, folyamatairól, meghatározó személyisé-geiről. És Ady alakját pedig több versében is felidézte (*Ady, Ady-vízió*).

Lírájában tehát mives formakultúra, stilizált képek, kapcsolódó motívumso-rok, rímek, ritmusok, dallamok gyengéd lejtése, műgond és cizellált kifejezőe-rő csiszolja egybe a látvány és a látomás tudatlírai övezeteit, érzület és gondolat, értelem és sejtelem élmény- és hangulatköltészeti dimenzióit. Világkép és stílus,

élmény és forma: ennek harmóniáját kérték számon régen is és most is a széptani kritikusok, s ha változtak is a körülmények meg a verseszmények, Tüzes Bálint modernizált lét- és lélekkölteményei döntően mégiscsak ezt a szépségkultuszt éltető termékeny hagyományt fejlesztik és árnyalják, mégis inkább a gondolatébresztő konzonanciák értéktartományait szélesítik és a magukkal ragadó bűvös mélységperspektívákat tágítják, mintsem hogy lemondanának a költészet, a költőiség eredendő, archaikus, ősi hatásalakzatairól. Töredékesre repedezett korunkról hitelesen tudósítanak az ő szellemes bökversei, az akár posztmodernnek is nevezhető frivol nyelvi és szövegjátékai is: de mindennek fundamentumát a modern újklasszicizáló emocionalitás, az ideálörző rezonancia, a vibráló értékörzés és az eszményfenntartó misztériumteremtés erkölcsisége képezi. A tradíció elementaritása és a kötésekén átívelő szabadságmámor titkos mindenségigézte. Korlát és korlátlanág meghatározhatatlanul egyéni, szuverén egyeztetése.

Színesen tarkálló gyöngyszemek sorozatának, füzérének tekinthető Tüzes Bálint *Életfaárnyék* című (és akivel a költő lélekemelő beszélgetést is folytatott az *Agria* folyóirat 2009/1-es, tavaszi számában: Holló Barna képzőművész karakteresen finom-veretes grafikáival díszítve megjelent) verseskönyve (Nagyvárad, Europrint Kiadó, 2001) is, amelynek sajátos koloritja és alaplelkülete már címében is vitalitás és rezignáció, fény és ború, derűlátás és elégikusság különös együttesével üt át. Már bevezetőjében sem szokványos életrajzot vázol, hanem „egyszerhasználatos” fogalmakhoz, „egyszóval az élethez” fűződő olthatatlan vonzalmát jelenti be. De tudja, hogy érezni, szorongani, reménykedni, csalódnai azért másokhoz hasonlóan szokott ő is, legfeljebb másképpen ad hangot mindezeknek. A maga dedikációját is az univerzális szeretet jegyében fogalmazza meg: „mindazoknak akik szeretnek / és akiket szerettek”, és a könyvet ajánló pályatárs, Pataki István szintén a humanitás alapértékeit emeli ki: „Hitnél többet nem adhatok” – vallja Tüzes Bálint költő, mintegy sugallva is a kérdést: próbálhat-e többet adni poéta ebben az értékrend nélküli, összekuszált világban, mint emberségben gyökerező szeretetet, őszinte kitárulkozást, szerelem-tiszta féltést? Azt is leszögezve, hogy a „hit fontossága nem csupán mély vallásosságban gyökerezik. A szülőföld megtartó erejének közlőhelyé koptatott fogalmát költői magasságba emelve biztat: higgyünk gyökereinkben, mint a történelem viharaitól edzett szálfenyők, tölgyek. Ehhez bátorság kellett, és kell ma is.” Pataki István pontosan látja a sok évtizedes léleknyomorító embertelenségben is vállalt értékmentés szelíd hősiességének jelentőségét, s másfelől hogy az egyszerű, tiszta verssorokban mennyi játék is sziporkázik; gyermeki-felszabadult játékoság, divatoktól, irányzatoktól független örömtónus. „Tud magyarul. Költőül. Emberül. Szerényen, alázattal, halkszavúan mondja ki intéseit, aggódásait.” „Teszi a dolgát *Életfaárnyékban*.” És tehetjük rögtön hozzá: azóta is folyóiratokban – köztük a Partiumi Írótabor díjával kitüntetett Kődöbocz Gábor

főszerkesztése által fémjelzett rangos egri orgánumban, az *Agriában* – közreadott versei tanúsága szerint is.

A fiatalságra visszarévedő számadások („egyszer visszatérnek / a gyermekkor újságpapírból / készített sárkányai”; „nagyapám is visszatér / hiszen nem halt meg / csak elaludt” – *Suhanc számvetés*) közé máris beszüremkednek a megejtőn hit-erősítő szentenciák – „hitnél / többet nem adhatok mégis / megyek már tudom / mikor riaszt s óv az ég” (*Fáradt galambok*) –, de az örökös úton-levés, a folytonos keresés, a megnyugtató létértelem utáni kívánczóság, vágyakozás, epekedés igeivé jegecesedő megszólalásformái is. S ez a szinte állandósuló életút-metafora – mint a nagy modern teológus-filozófus, mítoszkutató Northrop Frye elméletében is a „quest”-nek nevezett kalandos vándorlás vagy lényegfürkészás – olyan álomi vagy mélypszichológiai keresésmítoszra utal, amelyben a vágyakozó én teljesülés-keresése „megszabadítja a valóság gondjaitól, de magába is zárja ezt a valóságot”. „Bárhogy volt hittünk fűben / és kövekben (...) hétágú szivárványt álmodni élet / mi megálmodtuk azt” (*Nemzedéki dal*); „a folyóktól sohasem szabad meg- / kérdezni honnan-hova” (*Folyamatos kíváncsiság ellen*); „autós szerelmek / tűntek az úton egymás után” (*Eredetmonda*); „hol van a fáról / aligelröppent madár” (*Feladat kisfiamnak*); „örök útmutatód a remény” (*Reménységváróban*); „mögötted összeáll / ami múlt / jelenné vált perceit éled / a jövő szakadozik (...) útra kelsz mégis / kínlódva indulsz / még mindig szisszenő / cserepek felé” (*Törtvonal*); „az utat mutasd merre mégy el” (*Harmincöttől ötvenig*); „tenyeredből utak indulnak” (*Protest song*); „elméd szárnyas gyermeke az értelem” (*Zuhatag*); „hajnalban inni indulnak a szarvasok” (*Igazság*); „hozzád csapást nem találok // indulok mégis // tisztaszemű boldogságból / inni szerelem kútjából” (*Őszvégi ének*); „elindulsz / veled új napod is indul / szürkeségből és / ragyogásba ér” (*Átitató áhítat*); „eljutunk a mennyekig” (*A lét, a lét, a lét*) – hangzanak számtalan változatban az út-keresés, a talányfaggatás, a magasságáhitó remény- és minőségigény aforisztikus gondolatsűrítményei, az életútfelmérés vízszintes és függőleges irányú eszmélkedéséből fakadó gnómius bölcsességei. Mert amit kívül keresünk, azt keressük belül is és fordítva: amit belül, azt kívül. („Ádám arcán riadalom / és reménytelen a nyújtózás // pedig hogy / fogná még azt a kezét” – jeleníti meg így a *Kápolna* freskója Michelangelo halhatatlan remekművét.) Immanencia nincs tehát transzcendencia nélkül; az Isten fölöttünk, de bennünk is lakozik. Rejtőzködő mivoltában is („Örökidő jelekben”) – mint Pascalnál („Deus absconditus”), mint Adynál („Nem látni őt emberi szemmel, / De itt van és kormányoz”), mint Karl Jaspersnél („Láthatatlan. Látni nem lehet, csak hinni lehet benne”), de mint már Ézsaiás prófétánál is: „Bizony Te elrejtőzködő Isten vagy” (Ésa 45, 15.). Hát így bújik meg a teremtő önvaló, a minden létezés ősforrása – zoltárosan mint szép híves hegyi forrásvíz – a cserkésztestvérnek ajánlott Tüzes Bálint-versben, a mintegy világ-

képösszegző *Forrás a hegyen*-ben is: „rejtőzik / vannak akik nem hiszik / láthatatlan ugyanis / mint az Isten / pedig tavasszal ősszel / nyáron télen / csak életet ad / belőle van / fű / fa erdő / a hajtás tőle sarjadt / növeszt levelet sarjat / mackót gidát / nyuszit rókát / varjút rigót / csízet pintyet / fenyőt bükköt / hársat tölgyet / virágot is / százsorszépet // tehát rejtőzik / s vannak akik nem hiszik / láthatatlan ugyanis / mint az Isten / mégis minden / így lett miénk”.

De az emlékezetesen eleven és eredeti képek maguk is szimbolikusan szövik a táj és a lélek, a természet és a szubjektum, a fent és a lent kozmikus összefüggésrendszerét, földi és égi vetületeit (amint azt már legalább Hermész Triszmegisztoz óta tudjuk, hogy „ami lenn van, ugyanaz, mint ami fenn van, és ami fenn van, ugyanaz, ami lenn van”; és így „érted meg az egyetlen csodát”): „gesztenyegyertya / az égre világol / lángja levélzöld / fénye az ég” (*Viráglobbanás*); „megmaradjon nekünk / égi vezérlőlül / mikoron a létünk / más időbe szédül // fent van az alul s lent van a fenn / örökkétig végtelen” (*És végül*). Magasság és mélység között tehát – de mindig a szülőföld vonzásában: „világ tetején ülök / alattam talaj / fenn felhő s az ég / lenn a folyó s a város / áldott föld / maroknyi Várad / noha nagy / örök föld / hol ember előtti csöndből / üzennek bimbózó / magnóliák / illatuk lobogón hirdeti / mindnek / reánk már / hiába támad a tél” (*Itthoni tavasz*). Az „anyarög” (*Nyugtalan fenyő*) erőtere ez, ahol „a kagylóköto iszapban évezredek temetők” (*Szülőföld*) rejlenek, s az „elmélyülés” „állandó közegragaszkodás” (*Zuhatag*). Ha Tompa László magányos erdélyi fenyői a keserves helytállásra buzdítanak, itt a „nyugtalan fenyő” még inkább szakadatlan „vakrémületnek” van kitéve, mert a tatár, a török, a német, az orosz és egyéb veszedelem szüntelen történelmi kínjai közepette az alapvető gondtapasztalat nem más, mint hogy „harsog a mindenkori JAJ / és meg-harcolt/hurcolt / haza házad hátadon / míg forrón félt a fájdalom / nyílt lángok égig csapó / fényoszlopa”. Meg hogy „csak szürke gránit / egyetlen tömbből / a hazán élő nemzet / kemény bizonyossága / de mennyiért és miből / szélvédett helyen / fagyot is próbált / lándzsafű vetés / a megmaradás / de mennyiért és meddig” (*Emlékmű*). S bár „egy nemzet emberré töredezik / de odább / a partmenti regék füzése alatt / önsodrától ittasan / újra nemzet lesz / kenyeret ne érjen már szájam / ha ez nem való / a hold örök igaza / vonzani vonzani a cseppet” (*Zuhatag*). „Rokonná lenni hitben” – szól a fohászos, imádságos hűségintelem, s a kitartás sorsbeszédes parainézise: „e földből nőttünk csupán (...) így mi lépnénk is nem is / a fák nem tudnak arrább menni / minden viharok előtt” (*Szülőföld*). „Magunkban lelni meg hazánkat” (*Páratlan páros*) – mondja Tüzes Bálint, folytatva azt a sok erdélyi költőnél árnyalódó eszmét, miszerint ahogyan élünk, az a hazánk, vagy a nyelv a mi valódi hazánk, tehát a kultúra, a hagyomány, a történelmi, szellemi, erkölcsi értékek teljessége: az otthonvilág, az otthonteremtés, az elidegeníthetelen otthonosságérzet. A hazatérés maga a megnyugvás hívó üze-

nete: „mondd sietsz-e még / érkezni hazába / a megálmodott házba” (*Novemberi vers*); „szólitlak eztán / önmagunk jogán / kedvesnek / anyanyelvnek / istenhitnek / szerelemnek / hogy szétoszszalak / meggyónjalak” (*Ellentét*). S a transzcendens, krisztológiai, eucharisztikus átlényegülés misztikájában is: „mióta / átléptél fényen / másokén és enyémen / benne dobbansz ím / borban – kenyérben” (*Metamorfózis*). Mert végül „a győzd le – győzd meg között / gyémánthíd feszül / alatta mélység / középen Isten / és te egyedül” (*Utószó*).

Hit és haza bennünk és fölöttünk van. Hazaérni földön és mennyben ezt jelenti tehát: létet és lényegét egybelátni, egybeélni. Nincs kint és bent, mert a hitben, a reményben és a szeretetben minden összeér. Az út vége a felemelkedés és az átvalóság. Ahogyan az 1778-as keltezésű debreceni ének, a szövegével a XVI. századi Batthyány-kódexben szereplő zoltáros fohász – református énekeskönyvünk 371. dicsérete – a Lélek hatalmát zengi: „Munkáinkat megszentelje, / Bennünk a hitet nevelje, / Útunkat hazánkba vezérelje.” Hát így közelít mai és örök hazájához, így mereng, így tűnődik, így remél útközi térben és időben Tüzes Bálint, egyszerűsmind szülőhazájának mostani pusztulását is fájlalva – *Nagyúton* című szintézisversében: „kell-e térkép / hogy megtaláld hazádat / hogy bizton / eligazodj / elmúláskóstolt / falvak felé / éveid orzágútján // vagy // elegendő csupán a hit / a torokszorító féltés / és / valósággá lesz / a megérkezés”.